

GROBNIČKA BUNA 1848. GODINE

BOSILJKA JANJATOVIĆ

Iako je seljačka buna u Grobnišćini pokrenuta svibnja 1848. zbog zahtjeva grobničkih sela. za primjenom proklamiranih principa ukidanja kmetstva - feudalnih obveza, slično kao i neke druge seljačke bune u to vrijeme, imala je i svojih posebnosti. Jedna od njih bila je činjenica da se Grobnišćina, ne samo zbog geografskog položaja - zbog blizine grada Rijeke, našla tada u sukobu interesa između mađaronskih i protalijanskih vladajućih struktura u tom gradu i novoustrojene Zagrebačke županije u kojoj su početkom svibnja naslovljene godine pobijedili pripadnici Narodne stranke. Ta se činjenica odrazila i u tijeku te u ocjenama bune koja je skršena brzim suđenjem glavnim organizatorima i sudionicima bune pod predsjedanjem podžupana Zagrebačke županije Josipa pl. Bunjevca, koji je došao u Grobnišćinu na čelu vojnog odreda.

1.

U dosadašnjoj literaturi prvi je, 1925. godine, opsežnije rezultate istraživanja naslovljene teme iznio Aleksije Jelačić.¹ Iako je taj autor relativno iscrpno prikazao bunu Grobničana za promjenu njihova položaja i za uspostavu nove administracije (npr. traženje da se Grobnišćina izuzme iz Zagrebačke županije, da se ustroji narodna straža, da se progna sudac Mihaljić², itd.) te kažnjavanje vođa bune, ipak nije dovoljno pozornosti dao kronologiji zbivanja, a također nije niti točno pročitao izvore. Tako se dogodilo da nije dobro prikazao slijed događaja kao niti ulogu pojedinih ličnosti koje su u tijeku bune i u

1) A. Jelačić, Seljački pokret u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1848.-49. i ukidanje kmetstvo zavisnosti, Zagreb 1925., str. 72. i 82.-90.

2) Makso Mihaljić (u arhivskoj građi ga nazivaju i Mihalić), Prigorski. Bio je kotarski sudac u Grobniku, a 1848. je izabran u Hrvatski sabor kao županijski prisjednik zamijenivši Ljudevita Gaja. Kasnije, 1860. postaje carski i kraljevski perovoda u Zagrebu, a 1879. predsjednički savjetnik za unutarnje poslove u Zemaljskoj vladi. Sbog svojih činovničkih zasluga postigao je 1881. ugarsko plemstvo. (Irvin Lukežić, Grobnički biografski leksikon, Rijeka 1994., str. 167.)

njezinu gušenju imale određenu ulogu - od podžupana Zagrebačke županije Josipa pl. Bunjevca³ preko Nikole Vakanovića "Ober notara"⁴ do Josipa Durbešića, jednog od vođa bune⁵. No, na Jelačićevim su rezultatima gradili drugi, ne upuštajući se u provjeru kronologije zbivanja kao niti u ocjenu djelovanja pojedinih ličnosti zadržavajući se na prikazu značenja te seljačke bune u sklopu općih zbivanja - npr. Jaroslav Šidak⁶, Ferdo Čulinović⁷, Petar Strčić⁸, Irvin Lukežić⁹. Tu Jelačićevu metodu grešku u ovom prilogu pokušat ću ispraviti.

2.

U vrijeme burnih zbivanja od proljeća 1848. dalje, događaja koji su na valu revolucionarnih kretanja u Europi, potresali i Habsburšku Monarhiju pokreće se i hrvatsko stanovništvo - od političke elite do seljaštva. Politička elita traži promjene u pravcu veće samostalnosti u odnosima s Ugarskom, koji su obilježeni stalnim sukobima na političkom, gospodarskom i kulturnom polju; elita pokazuje odanost vladajućem monarhu, a u odnosima sa seljaštvom štiti svoje interese držeći se ipak, kao u slučaju Grobnišćine, novih urbanih zakona. Seljaštvo traži brzu primjenu odluka Ugarskog sabora, bana Jelačića i Hrvatskog sabora te Zagrebačke županije o ukidanju kmetstva i s njima u vezi feudalnih davanja. Seljaci postavljaju takve zahtjeve diljem Hrvatske, pa tako i u Grobnišćini i susjednom Gorskom kotaru.¹⁰

Buna u Grobnišćini pored tih općih zahtjeva iznijela je i neke posebne. Dana 7. svibnja, dan uoči pobjede narodnjaka nad mađaronima u Zagrebačkoj županiji - s kojom promjenom može se pretpostaviti Grobničani nisu bili odmah upoznati iako je Grobnišćina bila dio te županije, oveća grupa iz pet grobničkih sudčija, ukupno preko 400 osoba, odlučuje da će njihov predstavnik u odnosima s vlastima biti mladi Josip Durbešić¹¹. Na taj su se korak odlučili zato što nisu mogli ostvariti svoje prava koja su formalno dobili rečenim odlukama

3) Rođen je 3. II. 1797. u Karlovcu, a umro je 18. XII. 1868. u Jaškovcu kraj Karlovca. Bio je po obrazovanju pravnik. Dužnost kotarskog suca u Sevcirskoj županiji obavljao je od 1822. Izabran je u ime samoborskog kotara u Hrvatski sabor 1848. kao pripadnik Narodne stranke. U Saboru je bio član "odbora za izpitivanje verodajnih pisamah od narodnih zastupnikah" i "državnog odbora 4.", koji je imao zadaću "predložiti predmet o ukinutju daćah urbanih i poljodjelstvu". U isto vrijeme obavljao je dužnost podžupana Zagrebačke županije. Kao podžupan te županije bio je određen potkraj srpnja 1848. da smiri seljačke nemire u Gorskom kotaru i Grobnišćini. Po nalogu bana Jelačića, kao osoba njegova povjerenja, postavljen je na čelo vojnog odreda, pratnje sucima, u toj akciji koja je provedena potkraj kolovoza te godine i trajala je samo pet dana, o čemu će još biti riječi. Usp. J. (osip) H. (orvat, Bunjevac, Josip, pl., Hrvatska enciklopedija, Zagreb 1942., sv. III., str. 517.-518.; A. (ndćlka) S. (tipčević) D. (spotović), Bunjevac, Josip, Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1989., knj. 2., str. 512. U obje je edicije netočno je navedeno da je u Grobnišćini bio u svibnju i lipnju 1848. Više o njemu: Josip pl. Bunjevac i pitanje Rijeke 1848. godine, rukopis prirođen za zbornik "Hrvatska 1848.-1849.", u tisku; ista, Josip pl. Bunjevac u Rijeci 31. kolovoza 1848. i njeno ponovno uključivanje u Bansku Hrvatsku, rukopis u tisku u časopisu Rijeka u Rijeci; ista, Dva pisma Josipa pl. Bunjevca banu Jelačiću 31. kolovoza 1848. godine, na i. nj.

4) N. Vakanović bio je u pratnji J. Bunjevca i stvarno je vodio suđenje grobničkim pobunjenicima. Nakon skršene bune bio je Bunjevcov tajnik i potkapetan u Bakru. Više o njemu u radovima B. Janjatović navedenim u bilj. 2.

5) J. Durbešić rođen je u Grobniku 1821., a umro je u Rijeci 1871. Bio je trgovac i posjednik. O njemu vidi: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 59.-60.

6) J. Šidak, Grobnik, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1958., sv. 4.; isti, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-49., Zagreb 1979., str. 161. Ovaj je autor istaknuo da A. Jelačić nije točno citirao arhivske izvore.

7) F. Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj, Zagreb 1951.,

8) P. Strčić, Prilog proučavanju seljačke bune na Grobnišćini 1848. godine, Grobnički zbornik, Rijeka 1994., sv. 3., str. 20.-27.

9) I. Lukežić, Grobnički biografski, n. dj. na više mjesta piše i o buni dajući brojne podatke o Grobničanima koji su u njoj sudjelovali. Lukežić je dao vcoma koristan primjer istraživanja lokalne povijesti, inače rijetkog pokušaja u hrvatskoj historiografiji, pa je taj leksikon nezaobilazan u proučavanju povijesti Grobnišćine i Grobničana unatrag nekoliko stoljeća do naših dana.

10) Vidi lit. u bilj. 1., 3., 6., 7., 8.

11) Vidi bilj. 4. Hrvatski državni arhiv (dalje:HDA), Zagrebačka županija, Upravljujući odbor (dalje: UO), 31.

o ukidanju kmetstva i feudalnih podavanja. Bio je to čin uperen protiv gospoštije tj. mađarskog grofa Batthyanya¹², odnosno protiv njegova upravitelja Antona Vincenza¹³; Grobničani su čak optuživali gospoštiju davodi dugotrajni sudski spor i da nema pravo posjeda nad tim područjem.¹⁴ Svoju odluku da će promijeniti odnose s grofovijom pokazuju i 15. svibnja 1848. kad traže od upravitelja da udalji iz Grobnika strance Sitkaja i Domina¹⁵ te da naredi mjesnom panduru Antonu Kamenaru¹⁶ da se ispriča grobničkim plovanima¹⁷ i puku koje je izvrijeđao. I tu su odluku donijeli predstavnici Grobnika, Zastenica, Čavli i Jelenja, ali ih je bilo znatno manje nego prigodom Durbešićeva izbora.¹⁸

Čini se, da je ta njihova aktivnost u početku uglavnom prolazila bez većih problema s vlastima, kako je to izvijestio i kotarski sudac Makso Mihaljić¹⁹ u pismu od 26. srpnja 1848 upućenom podžupanu Zagrebačke županije i prisežniku Sudbenog stola Skenderu Kralju²⁰ u Zagrebu. On je istaknuo da za razliku od Gorskog kotara u njegovu kotaru, tj. u Grobnišćini "jošće do sada občinski Red poremetil se nije", ali da u taj kraj dolaze Čabranci i "ovdašnji puk takodjer na isti nemir pobuniti nastoje, i akoprem sam ja Naredbe napravil, da se takve odma uloviti i u Železje postaviti i k meni dopeljati ima". Naglasio je da to ima zahvaliti i činjenici što je "na svu sreću ove nove Urbarialske Zakone od Gosp.(odina) Pogl.(avitog) Podžupana Jos.(ipa) Bunjevca²¹ u vreme dobio, da ih Puku obznaniti i pravo tumačiti mogu".²²

Međutim, već slijedećeg dana veliki sudac Ljudevit Karoly²³ napisao je podžupanu

X. 1848., br. 16., kut. 141 a. Spis nema oznaku kome je upućen, a datiran je sa 7. svibnja 1848. Sastavljen je od stranc "općinskog notara" Josipa Durbešića i sadrži imena oko 400 muškaraca iz grobničkih sudčija: Grobnika, Podhuma, Pašac, Cernik i Jelenje. Na kraju njihova zahtjeva stoji "neznajući pisati potvrđujemo zlamenjem sv. Jurija znašima vlastitim rukama, i postavljanjem našega občinskoga pečata".

12) U vrijeme bunc vlasnik gospoštije bio je nasljednik grofa Teodora Batthyanya, koji je u 1766. kupio vlastelinstvo Grobnik - njegov sin Anton. Više vidi u: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 22.

13) Rođen je 1791 i živio je. do 1871. u Grobniku, gdje mu je otac bio šumar, koji je bio porijeklom iz Bavarске. Od ranc mladosti bio je vlastelinski službenik, a od 1839. pruzco je i upravljanje gospoštijom. Nakon sloma seljačke bunc pokušao je uhvatiti i predati vlastima svećenika Martina Juretića koji je pomagao pobunjenim seljacima, ali u tome nije uspio. Vidi o njemu više u: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 239.

14) To su istaknuli u svom pismu podžupanu Bunjevcu upućenom 15. VIII. 1848. u Brod na Kupi gdje se Bunjevac bio zadržao na putu za Grobnišćinu i ugušivanje bunc. Tu se kaže da su "jurve više od 40 godin pod pravdom" vlasnici gospoštije. Pismo je naslovljeno s "Ugledni gospodine!", a potpisala su ga, točnije označena su njihova imena, 32 Grobničana - suci i starješine te "občinski notar" F. Durbešić. Na kraju pisma je navedeno da ga je Bunjevac primio 18. VIII. u pola 12 sasti u nazočnosti suca M. Mihaljića. Pismo je donio Andre Durbešić. (HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a).

15) O njima nema drugih podataka.

16) Vjerojatno potječe iz poznate i stare grobničke obitelji. I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 113. navodi da je Mate ml. Kamenar Španov (1843.-1897.) bio općinski pandur u Grobniku. Međutim, u dokumentu koji se nalazi u HD, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a se govori o Antonu Kamenaru.

17) Radi se o svećeniku Martinu Juretiću, njegovom kaplanu Antunu Burmaševiću i umirovljenom svećeniku Filipu Juretiću, o kojima će dalje biti više riječi.

18) HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141 a. Zahtjev je naslovljen s "Štovani sugradjanine Vincenz!", a potpisane su "starešine": za "Grad" (Grobnik)- Filip Zvanja, Filip Kundik, Martin Kamenar; za Zastenice - Mate Baton, Mate Maljag, Vicko Sović; za "Podcrv." - Luka Linich, Vicko Linich, Ivan Mohorich, Stipan Perussich, Ivan Linich; za "Čavljce" - Mate Žeččlich, Anton Žeččlich, Lovre Mizulinh; za Jelenje - Anton Reljac; za Podhum - Anton Rožić, Petar Reljac, Lovro Rojić, Vicko Ban, Ivan Barak. Potpisali su se odnosno označili da su bili nazočni pred općinskim notarom Franjom Durbešićem. Zahtjev je adresiran "Na štovanoga sugradjanina gosp. Antona Vincenz, službeno u mesto".

19) Vidi bilj. 2.

20) O njemu, za sada, nemam drugih podataka.

21) Vidi bilj. 3.

22) HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a.

23) Bio je plemički sudac gorskog okruga Zagrebačke županije. Usp. o njemu: Josip Neustädter, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848., Zagreb 1998., str. 56., 352.

Kralju, opisujući u prvom redu seljačke nemire u Gorskom kotaru, navlastito u Čabru, da su i Grobničani iz šuma istjerali teške drvarskih trgovaca, koji su imali ugovore s gospoštijom za sječū šuma, i to “pod tem vanum da ta Šuma ne Gospodska, nego njihova jest”. Karoly je dodao, da je naredio sucu Mihaljiću utvrđivanje stanja, pa tako i “u mestu Grobniku gde Dogodjaj taj započeo se jest”.²⁴

Na ta pisma podžupan Kralj je odmah reagirao kako je to 12. kolovoza opisao u pismu podžupanu Bunjevcu, koji se nalazio u Karlovcu. U pismu je, među ostalim, napomenuo da je nadpovjerenik Miletić²⁵ izjavio da može skupiti “moć serežansku” koja može svuda djelovati. Kralj je usto zatražio od Zagrebačke županije da u ta područja pošalje “brachium militarski”. No, “radi pomanjkanja militara, s civilnimi se excessi sada baviti se nemogućega” nije odmah mogao dobiti tu vojničku pomoć.²⁶ Ne bi je bio niti dobio da je nije odobrio ban, koji se tada nalazio u Zagrebu. Jelačić je kao vojni zповједnik 11. kolovoza odredio da jedan odred od 30 vojnika, 2 “Korporala”, 2 narednika, 1 svirača (“Tambur”) pod komandom jednog časnika (ukupno 36 ljudi) iz riječke mjesne komande (“Fiumaner Platz Comando”) krene protiv ustanika u Čabru, Grobniku i Fužinama. Naredio je da odgovorna osoba za taj pothvat bude podžupan Bunjevac; odredio je i tko će snositi troškove opskrbe tog odreda. O tome je Kralj detaljno izvjestio Bunjevca te je na kraju pisma istaknuo da “sada kada moć serežansku (mislio je na nadpovjerenika Miletića) i militarsku moć skupa imali budete”... “da budu buvontnici ovi osebito pako načelnici njihovi strogo ukorijuse”.²⁷

Međutim, 14. kolovoza, seljaci su iz Čavli istjerali kotarskog suca Mihaljića, koji je obilazio gospoštiju; na putu je primio u svoja kola jednog ordonansa koji je nosio pismo Grobničana u Fužine²⁸. Zaplijenio je to pismo i pročitao ga pred svojom pratnjom, a zatim se smjestio u kući trgovca drvetom Ivana Durbešića u Čavlima²⁹. To su vidjeli i okupljeni seljaci i počeli su mu prijetiti, ljutiti zbog toga što je zaplijenio njihovo pismo. Postavili su i stražu pred Durbešićevu kuću kako Mihaljić ne bi mogao otići. Tek u večer Mihaljić je ipak uspio neopazice otići iz Čavli i skloniti se oko dva sata noću u Jelenje. Tri dana kasnije (17. kolovoza) susreo se s Bunjvcem “u ovaj kraj prilazećemu”, po svoj prilici u Brodu na Kupi, kamo je ovaj stigao na čelu vojne ekspedicije i ispričao mu što se dogodilo u Čavlima; to je svakako bio dodatni razlog da se Bunjevac požuri u Grobnišćinu. Mihaljić je još napisao da je tražio pomoć serežana, ali da je nije dobio. Opisao je i situaciju u Grobnišćini i naglasio da se seljaci ne boje serežana, to više što je na vježbu koja se imala održati 15. kolovoza došlo samo njih dvadesetak, pa je sve koji se nisu odazvali Mihaljić namjeravao kazniti.³⁰ Podžupana Bunjevca o događaju u Čavlima obavijestili su i Grobničani poslavši svoga izaslanika Andreta Durbešića u Brod; pismo napisano 15. kolovoza stiglo je u Brod 18. kolovoza te ga je Bunjevac tada primio; oni su se požalili na Mihaljićev postupak u vezi s pismom, ali i na njegovo ponašanje prema njima osobito u posljednje vrijeme.³¹

24) Vidi bilj. 22.

25) Ivan Miletić bio je nadpovjerenik u Vrbovskom.

26) HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141 a.

27) Na i. mj. Pismo Skendera Kralja upućeno J. Bunjvcu u Karlovac 12. kolovoza 1848.

28) To pismo, a čini se da je napisano 13. kolovoza 1848. nije sačuvano, ili nije danas dostupno.

29) I. Nepomuk Durbešić rođen je 1812. u Grobniku, a umro u Čavlima 1901. Bio je trgovac, vcelposjednik i brodovlasnik. Usp. I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 57.-58.

30) HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141 a. Pismo suca Mihaljića upućeno iz Grobnika na “Slavni Sudbeni Stol” Zagrebačke županije 18. kolovoza 1848.

31) Na i. mj. Pismo je naslovljeno s “Ugledni gospodine!”, a označeno je na kraju da ga je “potpisao” 31 “sudac”, odnosno “starčina” kao i “obćinski notar” Franjo Durbešić. Na kraju je označeno da je pismo stiglo u Brod na Kupi 18. kolovoza u pola 12, a Bunjevac ga je primio u nazočnosti suca Mihaljića.

3.

Sudeći po izvješću o tijeku istrage i suđenju "dielujućega Suda županinskog prisednika i bilježnika" Nikole Vakanovića od 14. rujna 1848. (dokument ima zasigurno krivi nadnevak 14. kolovoza te godine), dolazak J. Bunjevca i suda u Grobnišćinu bio je utemeljen na zaključcima skupštine Zagrebačke županije od 20. i 26. srpnja 1848.; Vakanović je napisao da je na temelju tih zaključaka izdana "naloga g. podžupanu Josipu Bunjevcu, da Sudom Županinskim u Kotar gorski prodje - i onde poslie strogog iztraživanja u uzroke svih neredah, i nasiljah, Sud nad krivimah izreče". Dodao je da su sudu u pomoć postavljeni "pod zapoviedničtvom verhovnoga povierenika Ivana Miletića 82 serežanah i od riečke posadke (...) 36 vojnikah s predstavljenima častnicimah, kako takodjer od Bakra 24 Ogulinskih graničarah". Sud i vojnici te serežani došli su istog dana tj. 24. kolovoza u Grobnišćinu³².

O tome govori i iskaz o učinjenim troškovima kaznenoga pohoda. Na čelu je bio J. Bunjevac, a s njim je došlo još 10 dužnosnika i njihovih pet slugu što je sa spomenutim odredom vojnika iz Rijeke i oko stotinu serežana iz Gorskog kotara te grada Bakra bilo ukupno oko 115 ljudi, čije su izdržavanje dijelom platili i Grobničani nakon suđenja.

Među dužnosnicima u Bunjevčevoj pratnji, a radilo se ponajviše o članovima sudskog vijeća, bili su spomenuti Nikola Vakanović, bilježnik grada Karlovca, veliki sudac Ljudevit Karoly, povjerenik Ivan Miletić iz Vrbovskog, suci Belošević i Mihaljić, itd. Bunjevac je ostao u Grobnišćini od 24. do 29. kolovoza, a uglavnom i spomenuti; no, valja reći da su se članovi istražnoga i sudskog povjerenstva mijenjali, a povjerenstvo smanjivalo, tako da su najdulje bili na tom području kotarski sudac Mihaljić i odvjetnik Briglević i to do 13. rujna 1848, iako je službena istraga trajala do 5. rujna 1848. godine.³³

Istog dana kad su došli u Grobnik, tj. 24. kolovoza, sud je počeo s radom; i za suđenje je odgovorna osoba bio J. Bunjevac, iako je vjerojatno formalno N. Vakanović vodio sudski postupak. U vrijeme dolaska suda pred gradom Grobnikom se okupilo oko 300 muškaraca, ali je sud vojnike i serežane "pod oružje postavio" i naredio okupljenima da se raziđu "ako neće da se oružje upotribe". Ujedno je istaknuo da su suci i starješine iz spomenutih pet sudčija odgovorni za mir i red. U tijeku istrage sud je odmah izdavao naredbe kojim su se potirale odluke Grobničana donesene prethodnih mjeseci. No, sud je uzeo u obzir ne samo prigovore gospoštije i suca Mihaljića na Grobničane nego je sakupio i njihove primjedbe na ponašanje gospoštije i navedenog suca. Pri tome nije dakako odustao od utvrđivanja krivica za bunu.³⁴ Možda je tu došla do izražaja diplomatska vještina J. Bunjevca, kakvu je pokazao i prigodom ulaska u Rijeku 31. kolovoza 1848.³⁵

Izaslani sud³⁶ Zagrebačke županije pod Bunjevčevim vodstvom utvrdio je dvije glavne

32) HDA, Zagrebačka županija, UO 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a. Spis ima u zaglavlju oznaku. "Izvicstje dielujućega suda sl.(avnc) Županic zagrebačke zverhu ncredov io samosilja puka grobničkog u gori gospodске učinjenih - kako i progonsva gospodina sudca kotarskog Maksima Mihaljića - slavni Županii pokorno podneščeno

33) U Bunjevčevoj pratnji bili su još "Fiscal Poppović", "Assessor v. Szviličić", "Stuhlrichter v. Belošević", "Assessor v. Bujanović", "Commissar Miletić", "Grossnotar Magdić" i "Oberlicutnant v. Bogdanović". Uz njih su povremeno boravili na Grobnišćini i "Obercomissar Otto", "Polizcy Comissar Matković", Topolčić, "Ogulincer Lcutnant", "Ober Stuhlrichter v. Gmaz", doktor Hartmann, Babrosky, "Comissar Petrović". (HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a).

34) Vidi bilj. 32.

35) Vidi bilj. 3. Usp. i: J. Neustädter, Ban Jelačić, n. dj. 55. i 56. Iako je j. Neustädter, kao bliski suradnik bana Jelačića, a bio je u Rijeci tijekom siječnja i veljače 1849., naglasio Bunjevčevu samoinicijativnost i diplomatsku vještinu, ipak nije znao za brojne detalje Bunjevčeve akcije u vezi s Rijkom, u kojima je Bunjevac u dva pisma upućena Jelačiću 31. kolovoza i pismo upućeno Zagrebačkoj županiji od 5. rujna detaljno opisao motive i događaje vezane s njegovim ulaskom s hrvatskom vojskom u taj grad na zapadnoj obali Rječine.

krivice Grobničana: 1. nasilno osvajanje gospoštijških šuma i drugih njezinih prihoda i 2. nasilje protiv suca Mihaljića i nepokornost županijskim vlastima. Međutim, ispitivanjem nije mogao utvrditi pojedinačne krivice: Grobničani su bili solidarni u izjavama da su sve radili bez ikakva naputka i bez vođe.

Ipak je sud ustanovio da su predstavnici pet sudčija izabrali za glavnog suca i "poglavicu Filipa Zvanju sudca grobniččkoga"³⁷, koji je upravljao sucima druge četiri sudčije, da su "nad njim" postavili opunomoćenika Josipa Durbešića³⁸, koji je ujedno bio i zapovjednik "novosustrojene narodne straže grobničke". Nadalje je ustanovio da su propisali i kazne za neizvršenje zapovijedi kako glavnoga suca, tako i općinskih sudaca, a prikupljeni novac su stavljali u posebnu blagajnu. Sud je nadalje kao krivicu naveo da su počeli obilježavati građu iz gospodске šume svojim znakovima i počeli je prodavati. Time su Grobničani smatrali da će "uzderžati i obraniti krepki svoju slobodu i vekšu slogu medju pukom"; sud je odmah poništio te njihove akcije i odluke.

Nadalje je tijekom istrage ustanovljeno da je protivno odluci Zagrebačke županije grobnički puk odbio dati serežane u propisanom broju zato što je ustrojio narodnu stražu; ona je imala veliku ulogu u protjerivanju suca Mihaljića, a pokazala je i "svoju upornost proti pristupajućem sudu". Ustanovljeno je i da su se Grobničani htjeli izdvojiti iz Zagrebačke županije i uspostaviti svoju administraciju te se povezati s Gorskim kotarom, pa je i tu namjeru sud uzeo u obzir pri izricanju kazni.³⁹

Posebno su ispitani glavni organizatori i nositelji bune; cilj je bio da se utvrdi pojedinačna odgovornost.⁴⁰ Optužbe protiv njih je sud utemeljio, među ostalim i na pismima koje je vodstvo pobunjenih Grobničana slalo što pobunjenicima u Fužine⁴¹, što predstavnicima vlasti, tj. sucu Osipu Ledereru u Delnice⁴² i već ovdje spomenuto pismo podžupanu Josipu Bunjevcu⁴³. S tim u vezi bili su okrivljeni grobnički svećenici: plovčanin Martin Juretić⁴⁴, kapelan Antun Burmašević⁴⁵ i umirovljeni svećenik Filip Juretić⁴⁶, koji

36) Sud su činili Bunjevac kao predsjednik, te "prisjednici" - Nikola Vakanović, Belan Sviličić, županijski blagajnik (vidi bilj.31.), Mile Popović, "pravdopravnik" (vidi bilj. 31.), a pridružio im se i Šimun Klarić, povjerenik vinodolskog kotara.

37) Radi se o Filipu Žvanji, koji je rođen 1805. i umro 1877. u Grobniku. Bio je težak; od 1844. do 1872. bio je općinski sudac, odbornik i poglavar u Grobniku. Vidi o njemu: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str.263.

38) Vidi bilj.6.

39) Vidi bilj. 32. Svi citati su iz tog spisa.

40) HDA, Zagrebačka županija, UO, 31. X. 1848., br. 16., kut. 141a. U spisima su sačuvani zapisnici saslušanja braće Josipa, Franje i Jakova Durbešića. Suci su ih ispitivali o pismima upućenim u Fužine 13. i 15. kolovoza kao i o pismu sucu Karolyju od 15. kolovoza. Oni su izjavili da je prva dva pisma sastavio i napisao Jakov, a treće pismo su sastavili grobnički svećenici. Dodali su da su čitanju tih pisama bili prisutni i Filip Žvanja, grobnički sudac, Mate Baton iz Zastenica, Tome Čabrian iz Pašca, Tome Tralić iz Rečine, Martin Miculinić iz Cernika. Suci su ispitivali i o izgonu suca Mihaljića iz Grobnika. Zapisnik je, vjerojatno, sastavio Nikola Vakanović; na kraju tih zapisnika piše "Po Akanoviću, tuda prisjedniku i bilježniku".

41) Na i. mj. Sačuvano je pismo "Draga Bratjo" upućeno 15. kolovoza 1848. "na Občinu Fužine" gospdinu N. Agnec ili gosp. Mati Padaviću, bilježniku. U pismu je opisan postupak suca Mihaljića s pismom od 13. kolovoza; dodano je da će se Grobničani potužiti i sucima Karolyju i Ledereru, a istaknut je i poziv na suradnju, jer su Grobničani očekivali da će doći do intervencije vlasti. Pismo je za Grobničane potpisao Durbešić. Vidi i tekst uz bilj. 28.

42) Na i. mj. Pismo naslovljeno "Poglaviti gospodine!" upućeno je 15. kolovoza 1848. Potpisali su ga, odnosno "označili" da se slažu s njegovim sadržajem "suci" - Filip Žvanja (piše Svania) i Martin Miculinić i još 44 Grobničana te "obćinski notar" Franjo Durbešić. U pismu je sudac Lederer izviješten o postupku suca M. Mihaljića, koji je zaplijenio pismo Grobničana Fužinarima i naglašeno je da ih se optužuje da se u Grobnišćini "robi, pali i ovom podobna surova bezakonja poduzimati nepristaje", a da to nije istina. Reagirali su na postupak suca Mihaljića koji "svc silc upotrebljava za priprečiti red, mir i slogu med pukom ovim".

43) Vidi bilj. 14.

44) Rođen je 1813. , a umro je 1901. u Grobniku. Od 1843. do smrti bio je župnik u Grobniku. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 107. piše, prenoseći vijest iz sušačkog lista "istina" iz 1934. godine, da je lugar Kamencar htio ubiti župnika Juretića, pa da su župnika seljaci skrivenog u kolima odvezli u Senj i tako ga spasili.

su sastavljali pisma⁴⁷. Okrivljeni su i zbog savjeta koje su davali pobunjenicima ne samo Grobničanima nego i Čabranima.

Nakon utvrđivanja glavnih krivaca slijedile su kazne. Svećenici su morali napustiti Grobnišćinu i otići u Senj da ih biskup Mirko Ožegović premjesti u druga mjesta.⁴⁸

Za ostale su odmjerene kazne možda i prije 14. rujna 1848., kad je sudac N. Vakanović napisao svoje izvješće. Naime, 29. kolovoza 1848. J. Bunjevac je zajedno sa sucima i vojnom pratnjom napustio Grobnik i došao u Čavle, a zatim je krenuo u Sušak, tada veoma maleo naselje na istočnoj obali utoka Rječine u Jadran, nasuprot Rijeci, s namjerom da reintegrira Rijeku u Bansku Hrvatsku - o čemu će još biti riječi. Kazne su bile stupnjevane s tim što su u prvom redu kazni bili četiri vođe pobune - Josip Durbešić⁴⁹, Filip Žvanja⁵⁰, Martin Miculinić⁵¹ i Mato Baton⁵². Samo je Durbešić osuđen na tri mjeseca zatvora "bez železja" i to da ih izdrži u Rijeci, a ostala trojica su kažnjeni s tri, odnosno šest mjeseci zatvora "u lakim železji", odnosno "u teškim železji" i 12 odnosno 15 batina. Na izvršenje kazne, uključivši i batine, oni su odvedeni u Zagreb.⁵³ Veća skupina mladih ljudi, njih 14, osuđena je na novačenje "kod Riečke Platz Comande"; devetoricu od njih su i poslali u regimentu princa Leopolda. Šestorica buntovnika su osuđeni "svaki na pol drugi mjesec arrešta", a nakon zatvora s još po dvanest batina. Petorica u četvrtom redu kazni su osuđeni na po mjesec dana zatvora i nakon zatvora na po dvanaest batina. Svi ovi su kaznu trebali izdržati u Rijeci, jer su zagrebački zatvori bili puni. Posljednja, peta skupina, od osam pobunjenika je osuđena na javno batinanje od po dvanaest batina.⁵⁴

U istoj presudi je određena i visina "stroškova brachialskih" po sudčinama, a ovisila je "po razmerju kako koja sudčija manje ili više upletena biaše". Grobnička gospoštija je upućena na redovni sud kako bi utužila štete učinjene na pašnjacima i u šumama, s tim da uruči sucu Ljudevitu Karolyju određenu svotu novca prije početka rasprave. Usto, sud je odredio u 11 točaka prava i obveze grobničkom puku u odnosima s gospoštijom u skladu s novim urbarijalnim zakonima; u dvije točke zabranio je ustroj narodne straže i odredio da sudac Mihaljić "po primieru celoga kotara gorskog serežane uredi" i vratio red upravljanja općinama kakav je bio prije bune.⁵⁵ Time je buna skršena. Kazne su bile stroge, pa čak i za neke veoma stroge, ali ipak ne i drastične. Očito je Bunjevac usmjerio suce na takvo rješenje imajući u vidu još jednu akciju.

45) Rođen je u Senju 1816., a umro je 1872. Bio je veoma obrazovan; posjedovao je bogatu knjižnicu, a isticao se i kao učitelj pripremajući za ispite pomorce u Kostreni gdje je bio župnik. Bavio se humanitarnom i prosvjetiteljskom djelatnošću. Vidi: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 30. i 31.

46) Rodio se 1806. u Grobniku i umro 1863. Isiticao se prosvjetiteljskom djelatnošću, pogotovo u Jelenju, kao ravnatelj mjesne pučke učionice. Vidi: I. Lukežić, n. dj. str. 104./105.

47) Sudoći po stilu oni su vjerojatno sastavili pismo upućeno J. Bunjevcu, a možda i ono sucu Ledereru.

48) M. Jurčić se unatoč toj odluci suda vratio nakon nekog vremena u Grobnik i ostao tamo do smrti. A. Burmašević je otišao u Sv. Kuzam, a kasnije je bio i u Gronišćini - u Kukuljanovu, itd. U Grobnišću se vratio i umirovljeni župnik F. Jurčić. J. Bunjevac je 31. VIII. 1848. izvjestio bana Jelačića da je zatražio od biskupa Ožegovića da kazni svećenike. (HDA, Banski povjerenik u Rijeci, kut. 1., br. 1/1848. i br. 8/1848.)

49) Vidi bilj. 5.

50) Vidi bilj. 19. i d.

51) Rođen je 1800. u Cerniku, gdje je i umro 1873. Bio je poljodjelac. Naučio je čitati i pisati od mjesnih svećenika, a kasnije je i sam podučavao brojne generacije cerničke djeca. I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 167.

52) Potječe iz stare porodice u Zasticinama. Vidi: I. Lukežić, Grobnički, n. dj. str. 21.

53) Vidi bilj. 32. F. Žvanja je osuđen na tri mjeseca zatvora "u železju", M. Miculinić na tri mjeseca "arest u lakim železju i 12 batina", M. Baton na "šest mjesec arest u težkom železju i 25 batina ili šiba".

54) Kazne su navedene na kraju Vakanovićeve izvješća od 14. rujna 1848. Vidi bilj. 32.

55) Isto.

5.

U grobničkoj seljačkoj buni, međutim, čini se, da nije bio izražen samo socijalni bunt, već da su tijekom te bune došli do izražaja i neki drugi momenti. O tome posredno govore Bunjevčevi potezi nakon što je skršio bunu i kaznio krivce, te izravno ovdje već spomenuto pismo Grobničana upućeno 15. kolovoza 1848. J. Bunjevcu dok je još bio u Brodu na Kupi, prije dolaska u Grobnišćinu.

Josip Bunjevac osim što je bio glavna ličnost u smirivanju bune, kao vođa vojnog pohoda i predsjednik sudskog vijeća, i što je zasigurno davao upute za kažnjavanje pobunjenika, u svojim pismima banu Jelačiću 31. kolovoza 1848. kao i Zagrebačkoj županiji 5. rujna 1848., iznio je i ocjenu o podstrekačima pobune Grobničana. Naime, čim je organizirao suđenje buntovnim Grobničanima i uputio pismo biskupu Ožegoviću da opozove grobničke svećenike (26. kolovoza) pokrenuo je akciju da podvrgne Rijeku banskoj vlasti, pa je kako je rečeno 29. kolovoza otišao u Čavle, a zatim odmah u Sušak, tada veoma maleno naselje na istočnoj strani Rječine, mostom povezano s daleko važnijom Rijekom.

U tom gradu i oko tog grada, velike pomorske luke i veze sa svijetom i u to su se vrijeme sukobljavali hrvatski i ugarski interesi. Riječki patriciji, promadžarski orijetirani i protalijanski raspoloženi, odbili su u proljeće 1848. da se grad reintegrira u Bansku Hrvatsku i kao jedini grad Ugarskog primorja - današnje Kvarnersko primorje bez otoka - izjasnili se za vrhovnu vlast u Pešti. U skladu s tom opcijom ponašali su se tijekom čitave 1848. Bunjevac je 30. kolovoza uputio u Rijeku Nikolu Vakanovića i Ljudevita Karolya na pregovore s gradskim magistratom, osiguravši suradnju privremenog komandanta mjesta i jednog umirovljenog generala. Unatoč tome što su patriciji odbijali dolazak Bunjevca u grad tražeći posebnu izjavu bana Jelačića, pod prijetnjom oko 600 hrvatskih vojnika, koje je je Bunjevac okupio u Čavlima i zatim 31. kolovoza doveo u Sušak, morali su popustiti i tako je Bunjevac ušao u Rijeku i ubrzo postao banski povjerenik u njoj⁵⁶.

Izvješćujući bana Jelačića o toj akciji napisao je i da su riječki mađaroni poticali bunu Grobničana; tu mogućnost valja istraživati, ali ako su i podsticali zasigurno su to činili zato što i oni nisu htjeli biti podvrgnuti Zagrebačkoj županiji u kojoj su mađaroni bili prije nekoliko mjeseci poraženi, a pobijedili su pristaše bana Jelačića, članovi Narodne stranke.⁵⁷

U spomenutom sačuvanom pismu upućenom 15. kolovoza 1848. podžupanu J. Bunjevcu u Brod na Kupi, Grobničani, naprotiv, odriču bilo kakvu vezu s mađaronima. Tada su već zasigurno znali da se sprema odgovor Zagrebačke županije na njihovu aktivnost - "da se proti nama vojska, namesto nakletog nepriatelja giblje"⁵⁸, ali je teško reći da je to uvjetovalo takve njihove izjave.⁵⁹ U pismu J. Bunjevcu, s kojim su, čini se, već bili u kontaktu kao podžupanom Zagrebačke županije, Grobničani izvješćuju o svojim potezima u vez s eksploatacijom drveta i uvjeravaju da nisu poduzeli ništa što bi se kosilo s proklamiranim banskim, županijskim i saborskim odlukama o ukinuću kmetstva i urbarijalnim zakonima.

56) Više o tome u: B. Janjatović, Josip pl. Bunjevac i pitanje Rijeke, n. dj., kao i drugi radovi iste navedeni u bilj. 3.

57) Više o općoj situaciji u Hrvatskoj J. Šidak, Studije, n. dj.

58) Pismo J. Bunjevcu. Vidi tekst uz bilj. 14.

59) Kao što je već rečeno tog su dana poslali i pismo sucu Ledereru u Delnice opravdavajući se za svoj postupak prema sucu Mihaljiću. Naveli su u pismu da su saznali "iz pisma poslanika našega Jacima Pavletića" da su optuženi u Zagrebu zbog nasilja; kako su bili dočuli da su i Fužinari optuženi također zbog nasilja obratili su se njima da zajednički dokažu ispravnost svog postupka. No, njihovo je pismo zaplijenio sudac Mihaljić, pa su ga zato istjerali iz Čavli. Vidi tekst i bilj. 42. O J. Pavletiću i njegovoj aktivnosti nema dostupnih podataka, a I. Lukežić, Grobnički, n. dj. navodi da je to poznato prezime u Grobnišćini.

Usto ističu svoje hrvatstvo i odanost hrvatskom banu te hrvatskim vlastima: “Kakvi je kod nas u početku entusiasmus za svetlog Bana, narodnost, častnike, kao neposumejive domorodce bio; koja sloga, mir, red, i ljubav međ nama pet obćinah, kao pet na rukah persta jest vladala, opisati netreba nam, jer niti vam sudimo da je sakrito, što sve okolice, i podaljni svit znade. Ovu slogu, ovaj red i mir sami smo ustrojili znojom našim, što i unapred uzdaržati, i umnožat znali bi, da baš oni, u kojih se najzaufanije uzdali smo, i nas istih proverili smo, temelj svete gradje naše podkapali nebi!”. Zatim su istaknuli: “Vi dobro poznate, koi je vlastnik dobara naše gospoćine? Jest Madjar, madjar prenapeti, nepriatel javni i glavni domovine”. Optužili su ne samo gospoštijске vlasnike nego i suca Mihaljića, koji da je u početku s njima surađivao i odobravao njihovu akciju u primjeni urbarijalnih zakona. Naveli su da se u posljednje vrijeme Mihaljić uortačio sa drvarskim trgovcem I. Durbešićem i drugima, koji su s gospoštijom imali ugovore za eksploataciju drveta. Izraz Mihaljićeve preorijentacije i samovolje je zapljena pisma upućenog Fužinarima, što “podalo nam je sumnju, da se je našim Madjaronima sročio, za u poteru poći našim domorodnim nameram, i nje zaprečiti”. Zato su ga istjerali iz Čavli. Na kraju pisma tražili su od Bunjevca da se zauzme za njih u Zagrebačkoj županiji i “da gori proslavljena Varmedja službeno jedno nepristrano k nama iztraživanje što skorie, kako takodjer kojeg drugog častnika samo istinog domordca k nama, kao na medji nadrimadjarskoj reki, nemačkoj, talianskoj usadjenim, štim u pogibeli, radi lahkoumnih i neukih nalazećemo se poslati milostivo dostojalo bi se”.⁶⁰

Prema tome Bunjevčeva tvrdnja da su mađaroni poticali grobničku bunu s obzirom na ovo pismo Grobničana podžupanu Bunjevcu, kao i na općenitu situaciju u Hrvatskoj u to vrijeme, ostaje pitanje koje valja i dalje istraživati.

60) Isto.

Summary

Grobnik rebellion of the year 1848

Bosiljka Janjatović

Along with a brief critical review of the literature on the discussed topic and based on the archival sources, this paper presents the chronology of events during the Rebellion and points out the role of particular personalities in this uprising of the peasants of Grobnik aimed to enforce the application of new urban laws, i.e. the law on the abolishment of serfdom. Along with requests aimed at changing their economic position, the peasants of Grobnik also demanded changes in administrative management of the local area, owned by the Hungarian count Batthyany, going as far as to demand the exclusion from the Zagrebačka county (županija) to which at that time the area of Grobnik (Grobinščina) belonged. These requests were posted in the beginning of May 1848, at the time when in Zagrebačka županija the representatives of the People's Party (Narodna stranka) won over the pro-Hungarian politicians and stood in favor of the new Croatian ban J. Jelačić. It seems that at the beginning of the Grobnik rebellion, as was the case during the peasant's unrest in Gorski kotar, Zagrebačka županija did not react; only in late July of that year was the decision made that the rebellion should be quenched by force, so that the vice-župan J. Bunjevac has been given the task to go to Gorski kotar and Grobinščina and – with help from military force and court council – punish the rebels. During the five days from August 24 to 29, 1848, in his position as the president of Court council, J. Bunjevac organized an investigation and trial of rebels as well as their punishment. He also took advantage of his presence at Grobinščina to solve the problems in Rijeka, where pro-Hungarian patricians have stood against the Ban's Croatia and Ban Jelačić. After negotiations, but backed with over 600 Croatian soldiers, he entered Rijeka on August 31, 1848. In a confidential letter to Ban Jelačić, he wrote that pro-Hungarian factions from Rijeka instigated the Grobnik rebellion. This statement however, taking into account the letter that rebels of Grobnik have sent to Bunjevac back in mid-August, where they confirmed their Croatian positions and their loyalty to Ban, still has to be proofed.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LI
ZAGREB 1998.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LI, str.1- 197, Zagreb 1998.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povijesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlander

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlander

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povijesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky